

6. Пролєєв С. Майбутнє у плінному: зміна культурної моделі суспільства / Сергій Пролєєв // Дзеркало тижня. – 2015. – 20 листоп. – Режим доступу: <https://dt.ua/socium/maybutnye-u-plinnomu-zmina-kulturnoyi-modeli-suspilstva-.html>

7. Улановский А. М. Теория речевых актов и социальный конструкционизм / А. М. Улановский // Постнеклассическая психология. Журнал конструкционистской психологии и нарративного подхода. – 2004. – № 1. С. 88–98.

8. Швед М. Вплив освіти і культури на розвиток суспільства / Марія Швед // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie; Rocznik Polsko-Ukraiński. – Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, 2014. – Т. 16; S. 463–471.

Віталій Дмитренко

*кандидат історичних наук, доцент
кафедри культурології та методики
викладання культурологічних дисциплін
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка
(м. Полтава)*

ХРАМОВІ ПОСВЯТИ НА ЧЕСТЬ ВЕЛИКОМУЧЕНИЦЬ-ЖІНОК У ПИРЯТИНСЬКІЙ ПРОТОПОПІІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Важливою складовою дослідження релігійної свідомості ранньомодерного українського соціуму є вивчення поширеності культів святих. Помітне місце у його розробці цього питання належить сакральній топографії. Під нею розуміємо розгляд посвят храмів на визначеній географічній території, сприймаючи такі посвяти як матеріальний прояв людських думок, ідей та уявлень про священне і божественне.

Сакральна топографія дозволяє дослідити особливості благочестя вірних на окремих територіях, виявити, як відбувалася еволюція православного світосприйняття, показати поширення певних ідей християнства та побачити й проаналізувати в яких небесних покровителів, перш за все, вірили на українських землях.

Головною джерельною базою дослідження стали сповідні розписи та відомості про кількість церков й церковнослужителів Пирятинської протопопії. Сповідні розписи – це церковно-облікові документи, у яких фіксували відвідування парафіянами сповіді та причастя. Згідно з указом 1737 року, до них уписували усіх жителів парафії, зазначаючи їхній вік. Записи проводилися постановою, подвірною та посімейною й мали оновлюватися щорічно. Обов'язок вести сповідні розписи покладався на парафіяльних священників. У розписах мали зазначити назви міста, села, слободи та повіту, де він проводився. Обов'язковою складовою запису була назва церкви [4, с.114-125].

Поява відомостей про кількість церков й церковнослужителів пов'язана, з адміністративною реформою 1782 р., за якою на території українських земель, підпорядкованих владі Російської імперії, була створено три намісництва: Київське, Чернігівське та Новгород-Сіверське. У відомостях, серед іншого, зазначено назву населеного пункту, де розташовувалася церква, вказано її посвяту, показано належність

до протопопії, єпархії та адміністративної одиниці – намісництва й повіту. За досліджуваний період у 801-му фонді Державного архіву Полтавської області виявлені розписи, що датуються 1758, 1764, 1765, 1768, 1770, 1775, 1779-ми роками та відомості про кількість церков та церковнослужителів у протопопії за 1785 [1], 1786 [3] та 1793 [2] роками. Це дозволяє забезпечити хронологічну тяглість, необхідну для реконструкції посвят храмів.

Аналіз заявлених джерел дозволив отримати відомості про посвяти 87 храмів, які у другій половині XVIII століття входили до складу Пирятинської протопопії. Найбільша кількість храмів – 43 (49,5%) освячені в ім'я святих, отців церкви, праведників, рівноапостольних, преподобних та ангелів. У загальному переліку посвят лідирують храми присвячені святому Миколаю Мірлікійському, Покрові Пресвятої Богородиці та архістратигу Михаїлу. Це дає підстави говорити про популярність цих культів серед населення протопопії. Були у протопопії й храмові посвяти на честь великомучениць-жінок. Репертуар імен тут порівняно невеликий: великомучениця Варвара, великомучениця Параскева та великомучениця Анастасія. Всього храмів під покровительством святих великомучениць нараховується 4. Це становить 4,6% від загальної кількості храмів.

Розподіл посвят наступний – два храми освячені на честь великомучениці Варвари вони розташовані в селах Ковтунівка та Кроти. Активна популяризація культу святої Варвари припадає на другу половину XVII ст. Важко назвати інший культ, який би в цей час так активно популяризувався церковною елітою Київської митрополії. До цього долучилися Іов Борецький, Феодосій Софонович, Дмитрій Ростовський та Йосафат Кроковський. Поширення культу здійснювалося за сприяння гетьмана Івана Мазепи. Враховуючи, що в храмових посвятах на честь великомучениць-жінок церкви св. Варвари становлять 50% результати усіх цих заходів у протопопії вважаємо значними. По одному храму посвячено великомучениці Параскеві – село Сухоносівка та великомучениці Анастасії Римлянці – село Кононівка. Культ Параскеви-П'ятниці відомий ще з руських часів. Поширеним є твердження, що храми св. Параскеви утримувалися купцями, які вважали святу своєю патронесою. Проте виявлений храм знаходиться в сільській місцевості. Очевидно, в народній побожності XVIII століття її образ асоціювався з покровительством полям і добрій врожайності. За спостереженнями Оксани Прокоп'юк це був найпоширеніший жіночий культ у Київській митрополії 1780-1783 років [5].

Поширення культу Анастасії пов'язують з ім'ям і діяльністю Анастасії Скоропадської. Припускаємо, що церква у селі Кононівка теж отримала посвяту завдяки впливу відомого козацького роду. Село від 1688 року належало Лубенському полковнику Леонтію Свічці. Відомо, що його брат Яків Назарович Свічка був одружений на Анастасії Яцисі. Мабуть саме на честь її небесної покровительки й відбулася посвята. Широкого поширення шанування св. Анастасії у Київській митрополії XVIII століття не спостерігається.

Список використаних джерел

1. Державний архів Полтавської області (далі Держархів Полтавської області). – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 821. – 34 арк.

2. Держархів Полтавської області. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 1142. – 21 арк.
3. Держархів Полтавської області. – Ф. 801. – Оп. 1. – Спр. 860. – 34 арк.
4. Полное собрание законов Российской империи: В 48 т. – Санкт-Петербург, 1830. Т.10: 1737-1739. – 995 с.
5. Прокоп'юк О. Київська митрополія: топографія посвят. Реконструкція реєстру храмів за відомостями про церковнослужителів (1780-1783 рр.). Науково-довідкове видання / О. Прокоп'юк. – Київ, 2012. – 208 с.

Віта Дмитренко

*кандидат історичних наук, старший лаборант
кафедри культурології та методики викладання
культурологічних дисциплін
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
(м. Полтава)*

ЛИСТИ ПОЛТАВСЬКИХ ОСТАРБАЙТЕРІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННОЇ КУЛЬТУРИ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ

Важливим джерелом для дослідження повсякденної культури східних робітників Третього Рейху є листи – єдине джерело зв'язку між депортованими та їхніми родичами в Україні. У них людина викладала свої враження, почуття, емоції, мотиви окремих вчинків, описувала своє повсякденне життя. До того ж листування було важливим складником остарбайтерівських буднів.

Зауважимо, що східним робітникам офіційно дозволяли надсилати листи на окуповану територію у вигляді звичайних листівок або листів з оплаченою відповіддю вагою до 250 г і не більше двох разів на місяць. Родичі з України могли давати відповідь лише на звороті отриманого листа з Рейху [1, р. 23]. Листи у відкритому вигляді передавали керівникові табору разом з оплатою згідно з німецькими тарифами (6 пфенінгів в одну сторону) [1, р. 23; 10, арк. 135 а]. У подальшому вони проходили цензурування.

У 1942 р. – першій половині 1943 р. листи надходили досить швидко. Так, термін доставки листа з Рейху до Полтави становив один тиждень [4, с.295].

Окрім написання листів, адресованих на батьківщину, остарбайтерам дозволяли листування в межах Третього Рейху. Такі листи також подавали керівникові табору у відкритому вигляді [10, арк. 130 а].

На початку 1943 р. затверджено нові правила листування для остарбайтерів. Німецькі поштові відділення мали право продавати бланки листівок безпосередньо остарбайтерам за наявності посвідчення особи або робітничого паспорту, до яких вносилося відповідна помітка. Окремі примусові робітники могли купувати поштівки на весь табір або завод після дозволу керівництва табору або директора заводу.

Починаючи з 15 березня 1943 р. в обіг уведено особливі поштові бланки листівок для остарбайтерів. Такий бланк складався з двох частин і містив текст трьома мовами: